

A NAGY HÁBORÚ EMLÉKEZETE Amikor a harangok is hadba vonultak

Bánfalvi László

A 2016.évi Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatra benyújtott dolgozataim egyike az I. világháború Ózdon és környékén található emlékeit mutatja be. Munkáimban közel 15 éve kutatom egyrészt lakóhelyem Ózd és környéke, másrészt szülőhelyem, a Bükk Hegyhát rég-és közelmúltját.

A „Nagy háborúra” történő emlékezés napjainkban is tart. Nem ad okot az ünneplésre, de alkalmat nyújt az emlékek felkutatására és feltárására. Így tettem én is, amikor számba vettem azt az összesen 70 emléket, melyeket az itt élők állítottak mintegy tisztelgésül az elesettek előtt. Munkámban az összefoglaló emlék elnevezés alatt bemutatom az I. világháborúhoz kötődő emlékműveket, emléktáblákat, emlékkereszteket, hősi sírkerteket. Külön fejezetet szentelek az elrekvirált, majd később a pótlásukra öntetett harangoknak, mely témát most röviden ismertetek.

*„Elvittek a háborúba
Embereket ölni
Visszajöttem tihozzátok
a ti lelketeket Istenhez emelni”¹*

A fenti harangfelirat arra utal, hogy a háborúban a harangok sorsa is megpecsételődött: „hadba kellett vonulniuk”, azaz összegyűjtötték és beolvasztották őket, hogy ágyú készüljön belőlük. A háború befejeztével az ágyúcsövekből ismét harangokat öntöttek. „Eljöttek utánunk a harangok is a harc mezejére, melyek azelőtt Isten dicsőítésére hívogatták az embereket... Most félelmetesen bedörögnek a csaták zivatarába...”² - írta egy fronton szolgáló katona.

Ezek a „hadbavonult” harangok ugyan döntően nem befolyásolták a háború kimenetelét, de a hadsereg számára, mint jelentős anyagi értékkel bíró alapanyagok, fontosak voltak.

Az I. világháború során központilag szabályozott módon került sor a harangok rekvirálására. Kezdetben csupán az egyházak úgymond mellőzhető harangjait kellett beszo­lgáltatni. Mennyiségük azonban nem volt elegendő, ezért újabb rendeletben szabályozták a harangok beszo­lgáltatását, mely alól csak a történelmi és műemléki beccsel

bíró harangok mentesülhettek.³ Így menekülhetett meg vidékünk legöregebb harangja, mely 1523 óta a nagybarcai református templom tornyában lakik. Palástján a latin nyelvű felirat: „O REX GLORIE VENI CVM PACE”, magyarul: „Óh, dicsőség királya jöjj békével”. A szükséges alapanyag mennyiség erőltetett biztosítása hamarosan azzal járt, hogy azok a templomtornyok, amelyekben nem függött ilyen értékes harang, üresen maradtak. Emiatt kellett a sa­jópüspöki híveknek a szomszédos bánréveiektől kölcsönharangot kérni, amelynek a templom előtt haranglábat állítottak fel. Ezt a harangot a püspökiek 1928-ig használták.

A harangok rekvirálásával, majd beolvasztásával odavesztek azok az egyház- és helytörténeti adatok, amelyeket a harangfeliratok hordoztak. Ezt felismerve Kovács Mihály jászfelsőszentgyörgyi lelkész 1917-ben levélben fordult az egyházakhoz, így többek között az Arlói Plébániához is, hogy tájékoztassák őt a beszo­lgáltatásra kijelölt harangok adatairól.⁴

Ezekből tudható, hogy „az Arlói Plébánia területéről összesen hét harangot vittek el. Két-két harangot adott Arló, Járdánháza, Disznósd (ma: Borsodszentgyörgy), egyet pedig (Hódos)Csépany. Ez utóbbi harangnak a feliratát is ismerjük:

„ÖNTETTE KORENTSIK MÁRK EGER/
GRESKOVICS IGNÁC EGRI
KANONOK ÁLTAL./
ÖNTETVE ÚJRA SCHOPF ISTVÁN/
PLÉBÁNOS ALATT, 1861.”⁵

Az arlói templom harangjainak leszerelésére 1917. február 2-án került sor. Elvitték a 158 kg súlyú Szent Mihály nevét viselő és a 46 kg súlyú, Sámuel próféta nevére felszentelt harangokat. Járdánházáról 1917. február 3-án vittek el egy nagyobb (328 kg) és egy kisebb (33 kg) harangot.⁶ Ugyanezen a napon rekvirálták Disznósd (Borsodszentgyörgy) két harangját is.⁷

³ Bánfalvi L. 2015. 10.

⁴ Uo.: 11.

⁵ Rác I. 1991. 404.

⁶ Uo. 151.

⁷ Uo. 126.

¹ A gömörpanyiti (Gemerská Panica, Szlovákia) evangélikus templom harangjának felirata

² Környeyné, 1985. 165.

(Sajó)Várkonyinak „... 1917-ben a nagyharangot és a lélekharangot kellett hadi célra az államnak átadni. Ennek pótlására 1921-ben Hagyó-Kovács László hárommázsás harangot ajándékozott a templomnak.”⁸

Az 1914–1918 közötti időszakban szinte minden templomtoronyból, haranglábból vittek el harangokat. Még a kisebb súlyúakat sem kímélték. A nekézsenyi reformátusoktól elrekvirált harangról készült Bizottsági jegyzőkönyvből tudható, hogy az 1915. február 14-én elvitt harang súlya mindössze 19 kg volt.⁹ A háború után az egyházközségek, a hívek igyekeztek minél előbb pótolni harangjukat és ünnepélyes keretek közt fogadták azt.

Új harangra várók a nekézsenyi vasútállomáson

Tárgy:

a Nekézseny n (Borsod megyében,
Ede járásban, illetőleg Türecsényi egyházmegyé-
1. egyházközségében) levő refm. egyházkerület
templom harangjainak átadása, illetőleg átvétele.
~~templom harangjának~~

Jelen voltak

a katonai hatóság részéről Nádor Ede ep. sz. j. mint átvevő,
az egyházi „ „ Boronyi László lelke. mint átadó

Lelet:

A cs. és kir. hadügyminisztérium részéről a katonai parancsnokságnak megküldött harangjegyzék alapján a következő és alant felsorolt jelzésű harangok szereltetnek le és vétetnek át, és pedig:

a)	<u>egy</u> drb harang <u>19.</u> kgr. súlyban
b)	„ „ „ „
c)	„ „ „ „
d)	„ „ „ „
e)	„ „ „ „
f)	„ „ „ „

összesen tehát egy drb harang 19 kgr. súlyban,
szóval is tizenkilenc kgr., melyért a megállapított 4 (négy) kor. kilogrammonkénti egységár alapján összesen 76 kor.
— fill., szóval Hetvenhat korona — fillér
kártalanítást fog a kassai cs. és kir. katonai parancsnokság építési osztálya a
Nekézsenyi refm. lelke. hiv nak kiutalni.

Ezennel lezárattott és aláíratott.

Nekézseny, 1917. évi II. hó 14. n.
Nádor Ede
ep. sz. j.

Harangrekvirálási jegyzőkönyv 2. oldala Nekézsenyből, 1917

⁸ Historia Domus 1830–1977. 31.

⁹ „És emlékezzél meg...” 39.

A reformátusok sok esetben az új harangok feliratával utaltak a rekvirálásokra. Bánfalva (Bánhorváti) református egyháza 1928-ban öntött egy 230 kg-os harangot a Budapesti Harangművek öntödéjében az elrekvirált harang helyébe, amelyre a felirata is utal:

„ISTEN DICSŐSÉGÉRE,
A HÁBORÚ CÉLJAIRA/
1917-BEN ELREKVIRÁLT HARANG
HELYETT/
KÉSZITETTÉK A BÁNFALVAI
REF. HELVÉT/
EKKL. AZ 1928. ÉVBEN./
TUSSAY JÁNOS LELKÉSZ ÉS IFJ./
ZSUPPONYÓ ANDRÁS GONDOK/
IDEJÉBEN”¹⁰

Dédes (Dédestapolcsány) emlékező harangját szintén a Budapesti Harangművek öntötte 1923-ban:

„AZ 1914–18 ÉVI VILÁGHÁBORÚ
CÉLJAIRA ELVITT/
HARANGJA HELYÉBE KÉSZITETTE A/
DÉDESI REF. EGYHÁZ/
ISTEN DICSŐSÉGÉNEK
SZOLGÁLATÁRA, 1923.”¹¹

A dédestapolcsányi református templom újraöntött harangja

A sajóvelezdi református egyház is 1923-ban pótolta a háborúba „bevonultatott” harangját. Az új harangpaláston az alábbi felirat olvasható:

„ISTENÉ A DICSŐSÉG/
AZ 1914–18. ÉVI VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN/
ELVITT HARANG HELYETT/
ÖNTETTE A SAJÓVELEZDI EGYHÁZ/
HIVEINEK ADOMÁNYÁBÓL, 1923-BAN/
ÖNTÖTTÉK SELTENHOFFER
FRIGYES FIAI/
HARANGÖNTŐ GYÁRÁBAN
SOPRONBAN”¹²

Amíg az előzőekben ismertetett harangok feliratukban az elrekvirált harangokra utalnak, addig az újraöntött nagyvisnyói harang a Nagy Háború hőseiről emlékezik meg. A harangot Szlezák László öntőmester készítette Budapesten. Az 1924-ben öntött 76 kg-os harang felirata a következő:

„1914–1918-AS VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT/
HŐSEI EMLÉKÉRE KÉSZITETTÉK/
A NAGYVISNYÓI REFORMÁTUS EGYHÁZ
HÍVEI, 1924-BEN”¹³

Őszinte tisztelet azoknak a híveknek, akik a háborút követő nehéz években ilyen nemes tettekre vállalkoztak. Akkor még nem tudhatták (ők sem), hogy néhány év múlva a harangoknak ismét hadba kell vonulniuk.

Felhasznált irodalom

- BÁNFALVI LÁSZLÓ: *Évszázadok a Bükki Hegyháton. Fejezetek Nekézseny történetéből 1915–2015.* Nekézseny 2015
- BÁNFALVI LÁSZLÓ: *Világháborús emlékek Ózdon és környékén. Ózdi Honismereti Pályázat 2015.* Gépirat
- DOBOSY LÁSZLÓ: *Egyházi emlékek a Hangony-völgyben.* Gömör Néprajza XXVIII. Debrecen 1991.
- „És emlékezzél meg az egész útról...” *A Nekézsenyi Református Egyházközség és templom története az évszázadok tükrében.* Nekézseny 2016.
- Historia Domus I. kötet, 1830-1977.* Római Katolikus Plébánia, Ózd-Sajóvárkony
- KÖRNYEYNÉ GAÁL EDIT: *Az első világháború emlékei a népi kéziratos forrásokban és szájgyomáiban.* Debrecen 1985
- RÁCZ IMRE: *Arló, Borsodszentgyörgy, Járdánháza, Hódoscsépány története egyházi levéltári források tükrében.* Miskolc 1991. www.tirek.hu

¹⁰ www.tirek.hu

¹¹ Helyszínen történt leolvasás alapján.

¹² www.tirek.hu/turisztika/informacio/mutat/236/

¹³ www.tirek.hu/turisztika/informacio/mutat/187/